

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Toplumsal Kökenin Eğitim Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi

Semra UZ, Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, e-posta: semrauz1986@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7370-9078>

Prof. Dr. Ümit AKCA, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Isparta, e-posta: umitakca@sdu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8986-5873>

Öz

Hemen her şehirde üniversite kurulması ve şehirdeki üniversite sayısının artırılması neticesinde yükseköğretime alınan öğrenci sayısında artış olmuştur. Bu durum, alt toplumsal kökenden öğrencilerin üniversiteye erişim şansını artırsa da yükseköğretime erişimde demokratikleşmeyi sağlamamıştır. Bu bağlamda araştırmada, toplumsal köken eğitim ilişkisini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla, üniversite öğrencilerinin toplumsal köken ve eğitim geçmişi farklılıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ekonomik ve kültürel sermaye sahipliği üzerinden ölçülen toplumsal kökenin ulaşılan eğitimin niteliği ve akademik başarıdaki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Nicel araştırma yöntemi ile tasarlanan araştırmanın verileri, Karabük Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesinde öğrenim gören 800 öğrenciye uygulanan anket tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmada, Hacettepe Üniversitesinde ve Tıp Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin daha yüksek ekonomik ve kültürel sermayeye sahip olduğu, daha nitelikli okul ve eğitim imkânlarına ulaştığı ve bunun akademik başarıyı getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca toplumsal kökenin ulaşılan okullar üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Üst toplumsal kökenden öğrencilerin mevcut toplumsal konumlarını korumaya izin veren daha nitelikli ve seçkin okullara erişebildiği anlaşılmıştır.

* Bu çalışma Semra UZ' un Süleyman Demirel Üniversitesi SBE'nde yürütmekte olduğu "Toplumsal Kökene Bağlı Eğitim Eşitsizlikleri: Üniversite Öğrencileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" isimli Doktora tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Köken, Sermaye, Eğitim, Eşitsizlik, Eğitim Eşitsizliği.

Makale Gönderme Tarihi: 26.10.2020

Makale Kabul Tarihi: 03.01.2021

Önerilen Atf:

Uz, S. ve Akca, Ü. (2021). Toplumsal Kökenin Eğitim Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1): 60-78.

© 2021 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2021, 4(1): 60-78. DOI:[10.26677/TR1010.2021.641](https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.641)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

The Effect of Social Origin on Educational Inequality

Semra UZ, PhD Student, Süleyman Demirel University, Social Sciences Institute, Isparta, e-mail:

semrauz1986@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7370-9078>

Prof. Dr. Ümit AKCA, Süleyman Demirel University, Faculty of Arts and Sciences, Isparta, e-mail: umitakca@sdu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8986-5873>

Abstract

The number of students enrolled in higher education has increased in Turkey as universities have been established in almost every city and the number of universities in cities has risen. Although this has increased the chances of students from lower social backgrounds to access university, it has not provided democratization in access to higher education. In this regard, the purpose of this study is to determine the relationship between social origin and education. To this end, the study attempts to explain the differences between university students in terms of social origin and educational background. In addition, it tries to detect the effect of social origin, which is measured by the ownership of economic and cultural capital, on the quality of education accessed and academic achievement. The data of the study, which has employed the quantitative research method, have been obtained via the questionnaire administered to 800 students studying at Karabük University and Hacettepe University. The study concluded that the students studying at Hacettepe University and Faculty of Medicine had higher economic and cultural capital, enjoyed opportunities for higher quality school and education, and this brought academic achievement. Moreover, social origin was determined to be influential on the schools accessed. The students from higher social backgrounds were understood to have access more qualified and elite schools that allow them to preserve their current social standing.

Keywords: Social Origin, Capital, Education, Inequality, Educational Inequality.

Received: 26.10.2020

Accepted: 03.01.2021

Suggested Citation:

Uz, S. and Akca, Ü. (2021). The Effect of Social Origin on Educational Inequality, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 4(1): 60-78.

© 2021 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

GİRİŞ

Zorunlu öğretim süresinin uzatılması, sosyal sorumluluk projelerinin yürütülmesi ve hemen her şehre üniversite kurulması gibi uygulamalar, Türkiye’de eğitime erişimi zamanla artırmıştır. MEB verilerine göre, net okullaşma oranı 2004-2005 eğitim öğretim yılında ilköğretimde yaklaşık olarak %90, ortaöğretimde %55, yükseköğretimde %17; 2009-2010 eğitim öğretim yılında ilköğretimde %98, ortaöğretimde %65, yükseköğretimde %30; 2014-2015 eğitim öğretim yılında ilköğretimde %97, ortaöğretimde %79, yükseköğretimde %39 (MEB, 2015: 1-2); 2019-2020 eğitim öğretim yılında ilköğretimde %98, ortaöğretimde %85, yükseköğretimde %43’tür (MEB, 2020: 1-2). Buna göre, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi açısından bir ilerlemenin olduğu söylenebilmektedir. Ancak üst eğitim kademelerine doğru eğitim dışında kalmanın arttığı görülmektedir. Ayrıca eğitime erişimde sağlanan nicel artışa rağmen, ulaşılan eğitimin niteliğinin farklılaşması eğitim alanının önemli bir sorunu olmaya devam etmektedir.

İlköğretim okullarının imkân ve niteliği bulunduğu bölgeye göre farklılaşmaktadır. Ortaöğretim okulları Sosyal Bilimler Lisesi, Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Genel Lise, Ticaret Meslek Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi şeklindeki türlerine göre çeşitlilik göstermektedir. Bu okullar arasında hiyerarşik bir yapı bulunmakta, başarı oranları farklılaşmakta ve bazıları daha seçkin bir yapı sergilemektedir. 2019 verileri incelendiğinde; Sosyal Bilimler Lisesi öğrencilerinin yaklaşık olarak %58’i, Özel Fen Lisesi öğrencilerinin %53’ü, Fen Lisesi öğrencilerinin %49’u, Anadolu Lisesi öğrencilerinin %28’i bir lisans programını kazanabilmiştir. Buna karşın, aynı yıl İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin %16’sı, Genel Lise öğrencilerinin %7’si, Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerinin %4’ü, Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin %3’ü bir lisans programına yerleşebilmiştir (MEB, 2020: 22). Liselere dağılımda sosyoekonomik özellikler etkisini sürdürmektedir ve üst toplumsal konumdan öğrenciler, avantajlı okullara erişimde daha yüksek şansa sahip olmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, eğitim toplumsal konum eşitsizliklerini yeniden üretmektedir (Candaş vd., 2010: 131).

Üst gelir ve eğitim düzeyine sahip ebeveynler, çocuğunun eğitimine daha fazla önem vermektedir. Bu ebeveynler, çocuğunun başarı şansını artıracak özel ders, kurs, dersane gibi eğitim hizmetlerini karşılama imkânına sahip olmaktadır. Ayrıca eğitim seviyesi yüksek ebeveynler, eğitim sistemi hakkındaki malumatlarının yüksek olması itibariyle çocukları için daha nitelikli eğitim talebinde bulunmakta, onları yönlendirebilmekte ve eğitimi için doğru kararlar alabilmektedir (Polat, 2009: 70). Böylece, üst toplumsal konumdan öğrenciler, nitelikli okul ve eğitim imkânlarına ulaşabilmekte, bu da başarı şanslarını artırmaktadır. Buna karşın, alt gelir grubundan öğrenciler, bundan mahrum kalmakta ve devletin sunduğu imkânlara mahkûm olmaktadır. Bu öğrenciler için yükseköğretime erişmek hayli zorlaşmakta, eriştiklerinde ise nitelik sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır.

Üniversiteler, kuruluş yılı, akademik performansı ve mezunlarına sağladığı kariyer olanakları açısından hiyerarşik bir yapı sergilemektedir. Böylece bir yanda mezunlarının uzmanlık bilgisine ve mesleki yeteneğine güven duyulan köklü geçmişe sahip seçkin üniversiteler; diğer yanda benzer güveni oluşturmakta yetersiz kalan daha az saygınlığa sahip yeni kurumuş üniversiteler bulunmaktadır. Bölümler ise meslek edindirme durumları itibariyle ayrılmaktadır. Bu ayrışma, öğrencilerin ve velilerin belli üniversite ve bölümlere erişim rekabetini artırmaktadır. Söz konusu rekabette nitelikli temel öğretime erişim, dersane ve özel derse ulaşım, elverişli çalışma ortamı ve aile desteği açısından dezavantajları bulunan alt toplumsal kökenden öğrencilerin sosyal konumlarında yükselme sağlamaya imkân verecek bir üniversite ve bölüme erişim şansı düşük kalmaktadır. Dolayısıyla, üniversite sayısının artırılması, eğitim alanının dezavantajlılarının yükseköğretime erişim şansını artırsa dahi, bu öğrenciler için erişilen eğitimin niteliği sorununun önüne geçememektedir. Bu haliyle, eğitim eşitsiz bir görünüm sergilemektedir. Öğrenciler,

çoğunlukla ailelerinin sosyoekonomik özelliklerine göre lise türlerine yerleşmekte, bu liseler onların üniversiteye gidip gidemeyeceklerini ya da hangi üniversite ve bölüme yerleşebileceklerini belirlemektedir. Dolayısıyla toplumdaki sosyoekonomik eşitsizlikler, öncelikle nitelikli okullara erişimde eşitsizliğe, daha sonra akademik başarıda, istihdamda ve gelirden eşitsizliğe dönüşmektedir (Candaş vd., 2010: 131). Bu bağlamda, araştırmanın konusu "Toplumsal Kökenin Eğitim Eşitsizliği Üzerine Etkisi" olarak belirlenmiştir.

Eğitim ve Eşitsizlik

Eğitim, bireylere mesleki bilgi aktararak ve onların becerilerini geliştirerek, iş piyasasının ihtiyaç duyduğu işgücünü yetiştirmekte (Gökçe, 2007: 142); meslekler için en uygun ve yetkin kişileri seçmektedir. Ancak eğitimin bu işlevi, onun başka bir toplumsal işlevini gizlemektedir. Bu gizli işlev, eğitimin toplumsal kökene dayalı unvanlarını okul aracılığıyla elde edilen unvanlara dönüştürmesidir. Okul, verdiği diplomalarla hâkim konumdakileri mesleki hiyerarşinin üzerindeki işlere yerleştirmektedir. Böylece bir yandan onların mevcut konumlarını korumakta, diğer yandan da aileden aktarılan konumlarına meşruiyet kazandırmaktadır (Bourdieu, 2015a: 42). Bunu yaparken, sosyal ve kültürel eşitsizliklerin etkisinin üzerini örterek sistemin makul ve adil olduğu izlenimini vermektedir. Başarı ve başarısızlığın sorumluluğunu bireye yüklemektedir (Moore, 2015: 81-82).

Eğitim ve eşitsizlik ilişkisi, sosyolojide *işlevselci* ve *çatışmacı* kuramlar çerçevesinde birbirlerine zıt iki bakış açısıyla açıklanmaktadır. İşlevselci kurama göre modern toplum, uzmanlaşmayı esas alan demokratik bir toplumdur. Bu toplum, cinsiyete, ırka, dine dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmaya, fırsat eşitliğini sağlamaya, eğitimi yaygınlaştırmaya çalışarak liyakat esaslı bir düzen kurmayı amaçlamaktadır. Mesleki konumlara yerleşebilmek, yeteneği, çabayı ve uzmanlık eğitimi almayı gerektirmektedir. Modern toplum, sosyal adaleti sağlama, farklılıkları benimseme, insanların yaşam standardını iyileştirme ve mevcut eşitsizliklerin üstesinden gelme amacıyla hareket etmektedir (Hurn, 1993: 62-63). Bu özellikler, modern toplumlardaki bireylerin sınıf kökeni ile eğitim kazanımı ve ulaşılan sınıf arasındaki ilişkiyi geleneksel toplumlardan farklılaştırmaktadır. Öncelikle bireyin sınıf kökeniyle eğitim kazanımı arasındaki ilişki zayıflamakta, ikinci olarak, eğitim kazanımıyla ulaşılan sınıf arasındaki ilişki güçlenmekte ve üçüncü olarak bireylerin sınıf kökeniyle ulaştığı sınıf arasındaki doğrudan ilişkiyi ortadan kalmaktadır (Goldthorpe, 2003: 235).

Dolayısıyla işlevselci kurama göre tüm bireyler, sosyal konumlarından bağımsız olarak yarıya eşit bir noktadan başlamakta ve gerekli çabayı sarf etmeleri durumunda en yüksek pozisyonlara ulaşabilmektedir (Babahan, 2018: 77; Tan, 1990: 563). Bu kuram bağlamında yapılan çalışmalarda, modern toplumdaki konumlar arasında eşitsizliğin olduğu kabul edilmektedir. Ancak eşitsizlik, artan farklılaşmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Çünkü modern toplumda bazı meslekler diğerlerine göre daha fazla yeteneğe ihtiyaç duymakta ve bu mesleklere hazırlanmak daha fazla para, zaman ve enerjiyi gerektirmektedir. Buna bağlı olarak, bu mesleklere ulaşmak için söz konusu gereklilikleri karşılayan bireylerin daha fazla para ve saygınlık kazanması normal karşılanmakta ve toplumun devamlılığının sağlanabilmesi açısından yetenekli insanların gerekli çabayı harcamaya teşvik edilebilmesi için bir zorunluluk görülmektedir (Davis ve Moore, 1944: 242-243, Kerbo, 2006: 117-118; Ritzer, 2013: 99; Wallace ve Wolf, 2004: 194).

Eğitimin objektif kriterleri esas alan bir eleme mekanizması ve bireyleri kazandıkları niteliklere göre mesleki konumlara yerleştiren önemli bir araç olduğunu kabul eden işlevselci yaklaşıma çatışmacı literatürde en dikkat çekici itiraz *yeniden üretim kuramcılarında* gelmektedir. Bu kuram

çerçevesinde çalışmalar yürüten kuramcılar, eğitimin toplumsal eşitsizliklerin ve mevcut hiyerarşik düzenin korunmasına yaptığı katkıya odaklanmakta ve eğitim aracılığıyla gerçekleşen toplumsal yeniden üretim ile ilgilenmektedir (Torun, 2016: 38). Öyle ki, eğitimi devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak gören Althusser'e göre, eğitim etkiye en açık oldukları dönemlerde tüm sosyal sınıflardan çocukları denetim altına almaktadır. Çocukların kafalarına dil, aritmetik, edebiyat gibi derslerle *egemen ideolojiyle kalıplaşmış becerileri* ya da ahlak ve yurttaşlık eğitimi gibi derslerle sadece *saf egemen ideolojiyi* yerleştirmektedir (Althusser, 2014: 60-61). Çocukları, benzer biçimde düşünmelerini ve gerçekleri gösterilmek istenen şekliyle algılamalarını sağlayacak şekilde biçimlendirmektedir (Sucu, 2012: 34). Onların büyük çoğunluğunu, kapitalist üretim biçiminin ihtiyaç duyduğu becerilerle donattıktan sonra üretimin bağrına bırakmaktadır. Sadece küçük bir azınlığın eğitimin doruğuna tırmanmasına izin vermektedir. Böylece, kapitalist sömürü düzenini ve üretim ilişkilerini devam ettirmektedir (Althusser, 2014: 61-62).

Bowles'e göre, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimi, eğitimin öğrencilerin toplumsal konumlarına göre biçimlendirilmesi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Öğrenciler, sosyal konumlarına göre belirli okullara girebilmektedir. Bu okullardaki sosyal ilişkiler ise öğrencilerin ileride yerleşecekleri mesleki konumun ilişkilerine göre şekillenmektedir. Alt toplumsal konumdan öğrencilerin çoğunlukta olduğu okullarda öğrencilerden otoriteye karşı itaat ve saygı göstermeleri beklenmekteyken; elit pozisyonlardan öğrencileri çeken okullar, daha az baskıcı olmakta ve öğrencilerine geniş hareket serbestliği tanımaktadır. Ayrıca alt sınıftan öğrenciler, üst sınıftan öğrencilere göre yıl bazında daha az eğitim almakta ve gittikleri ilköğretim düzeyindeki okulların çeşitli açılardan dezavantajları bulunmaktadır (Bowles, 1999: 15-16). Böylece okullar, ailenin ekonomik statüsünü eşitsiz eğitim fırsatları aracılığıyla çocuklara geçirmektedir. Nitekim yüksek sosyal statülü ailelerin çocuklarının ekonomik avantajları, öncelikle yüksek kaliteli eğitime ardından üst toplumsal konuma erişime imkân tanyarak mevcut konumlarını korumaktadır (Bowles ve Gintis, 2002: 1).

Bourdieu'ye göre eğitim, farklı toplumsal kökenden gençleri miraslarını almaya yatkın hale getirmektedir. Öğrencileri kendi toplumsal konumlarına uygun ve bunu devam ettirecek şekilde yetiştirmektedir. Alt sınıftan olanları, baba mesleklerini devam ettirmeleri için elemekte ya da ikincil eğitim alanlarına düşürmekte iken, üst sınıftan gelenleri yine baba mesleklerini devam etmelerini sağlayacak şekilde hâkim eğitim alanlarına ulaşmalarını sağlayarak, hiyerarşinin yüksek kademelerindeki mesleklere hazırlamaktadır. Bu mesleğin gerektirdikleriyle donatmaktadır. Onları konumlarını devam ettirmeleri için gerekli yatkınlıkları, davranışları geliştirecek şekilde yetiştirmektedir. Dolayısıyla ailelerin ve bireylerin toplumsal-sınıfsal konumlarını devam ettirmelerini sağlamaktadır (Bourdieu, 2015b: 288).

Toplumsal Köken ve Eğitimle İlişkisi

Çocuğun doğduğu yer, uzun süre yaşadığı yer, ebeveynlerin mesleği ve eğitim durumu gibi özelliklerle ifade edilebilen toplumsal köken, aileyi, ailenin yaşam tarzını ve ailenin çocuğuna sunduğu imkânları şekillendirmektedir. Bu ise çocuğun kişisel ve sosyal gelişimini, aldığı eğitimi, seçtiği mesleği ve yaşam tarzını etkilemektedir (Kahraman, 2009: 4-6). Öyle ki, aile içerisindeki ilişkiler, tartışılan konular, ebeveynlerin sözel iletişimi, çocuğun başarı ve başarısızlığına karşı sergilenen tavır, ailenin sosyoekonomik ve kültürel özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Üst sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip bir aile, çocuğunun gelişimi için ona cesaret verici bir yaklaşım sergilemektedir. Buna karşın, daha otoriter yapıya sahip olan alt sosyoekonomik ve kültürel düzeyden bir aile, çocuklarını cesaretlendirme, sorularını cevaplandırma, çocuğuyla etkili iletişim kurabilme, başarılarını destekleme ve teşvik etme açısından daha zayıf kalmaktadır (Açıkalın, 2008: 41).

Ayrıca bu ailelerin çocuğundan beklentisi, çocuğuna verdiği değer ve yaklaşımı, çocuğunun geleceğine yönelik umudu farklılık göstermektedir. Öyle ki, alt toplumsal konumdan ailelerde çocuk, genellikle özel ve kendi içinde bir varlık olarak görülmeyle ona ağır sorumluluklar yüklenmektedir. Eğitimine ağırlık verilmekten ziyade ondan çalışarak aileye katkıda bulunması beklenmektedir. Üst toplumsal konumdan ailelerde ise, çocuğa ayrı bir statü verilmekte, ona maddi gelir kaynağı olarak bakılmamakta ve çocuğun eğitimi önemsenmektedir (Kağıtçıbaşı, 2012: 65-66). Bununla birlikte, üst toplumsal konumdan aileler, çocuklarının eğitimi, sosyal ve kültürel gelişimi için harcama yapmaktan kaçınmazken; alt toplumsal konumdan ailelerin öncelikleri, çocukların ve ailenin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektir (Yılmaz ve Sarpkaya, 2016: 28).

Böylece eğitime harcama yapabilen ailelerin çocukları, nitelikli okul ve eğitim imkânlarına ulaşabilirken; eğitim için ek harcama yapamayan ailelerin çocukları, devlet okullarına mahkûm olmaktadır. Okul olanak ve hizmetlerinin yerleşim yerlerine göre farklılaştığı göz önünde bulundurulduğunda, dezavantajlı toplumsal kökenden çocuklar, kaliteli eğitimden yoksun kalmaktadır. Ulaştıkları okullar, genellikle başarılı olmalarına olanak verecek nitelikte olmamaktadır (Eskicumalı ve Önce, 2017: 293). Bu bağlamda toplumsal köken kavramı, "bireyin yaşadığı yerin durumu, anne ve babanın geliri, eğitim durumu, mesleği ve doğum yeri gibi değişkenleri içinde barındıran sosyo-ekonomik statüyü" ifade etmektedir (Cibişoğlu, 2016: 12). Toplumsal köken eğitim ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda kavram, ebeveynlerin mesleği ve eğitim düzeyi ya da ebeveynlerin sosyal sınıf pozisyonu üzerinden değerlendirilmektedir. Sosyal sınıf üzerinden çalışma yapanların bazıları ailenin sadece ekonomik sermayesinden yola çıkarken; Bourdieu'ü takip edenler, sosyal ya da kültürel sermayeyi de buna dâhil etmektedir (Bukodi ve Goldthorpe, 2012: 5-6).

Bourdieu toplumsal kökeni, kültürel sermayeye ağırlık vermekle birlikte öğrencilerin ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye düzeyi ve hacmi üzerinden belirlemektedir. Ekonomik sermayeyi baba mesleğiyle (Bourdieu ve Passeron, 2014: 16); sosyal sermayeyi, öğrencilerin yerleşim yeri, sosyal çevresi, ebeveynlerin sosyal bağlantıları, ikincil gruplara üyeliğiyle; kültürel sermayeyi, müzik aleti icrası, tiyatro, resim, sinema gibi bazı kültürel alanlarla ilgili malumatı ve tiyatro oyununa, konsere ve müzeye gitme sıklığıyla ve beğenileriyle ölçmektedir (Bourdieu ve Passeron, 2014: 37-39). Bourdieu'ye göre okul başarısı, ailenin okul öncesinde çocuğunun kültürel sermayesine yaptığı yatırıma bağlıdır. Aileler bu yatırımı, eğitimin gelecekte sağlayacağı ekonomik ve sosyal getirilere ulaşmak için yapmaktadır. Bu getirilere ulaşabilmekte kültürel sermaye gibi miras alınan ve kişiyi desteklemekte kullanılabilen sosyal sermaye de devreye girmektedir (Bourdieu, 2010: 51).

Toplumsal yaşamda dâhil olunan ağları ve kurulan bağlantıları ifade eden sosyal sermayenin gelişkinliği, bireyin ve bağlantı içerisinde olduklarının ekonomik ve kültürel sermayesiyle bağlantılıdır (Bourdieu, 2010: 62). Dolayısıyla üst ekonomik ve kültürel sermayeye sahip ailelerden gelen öğrencilerin ebeveynleri, yüksek sermaye sahipliği olanlarla ilişki içerisinde. Bu ilişkiler, gerek öğrenim sürecinde gerekse mezun olduktan sonra çocuklarına kaynak sağlamaktadır (Bourdieu ve Passeron, 2014: 82). Onlara beşeri sermaye birikimini daha kolay geliştirebilme ve kullanabilme imkânı vermektedir (Ekinci, 2010: 25). Ayrıca yerleşim yeri, insanların sosyal bağlantılarını etkilemektedir. Coğrafi açıdan birbirlerine yakın olanlar, benzer sermaye olanaklarına sahip olmaktadır. Bu nedenle, kırsal kökenlilerin bağlantıları onlara yarar sağlayacak bir nitelik gösterememektedir. Çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği yerleşim yeri, kır kökenli öğrencilerin kültüre ulaşmasını ve onu özümsemesini, eğitim kurumuyla, akademik camiayla ve entelektüel çevreyle ilişki kurmasını ve bunlara özgü yetkinlikler kazanmasını güçleştirmektedir (Bourdieu ve Passeron, 2014: 82).

Kültürel farklılıkların değeri, eğitim alanında dayatılan kültüre yakınlık derecesine göre belirlenmektedir. Bu açıdan üst toplumsal kökenden gelenlerin kültürünün eğitimde istenir olan kültüre yakın olması onları, eğitim alanının avantajlıları konumuna getirmektedir. Kültürel sermayesi olan öğrenciler, ailesel yatkınlıkları itibariyle okulların nasıl çalıştığını ve başarılı olmak için ne yapmaları gerektiğini bilmekte, öğretmenin dilini kullanabilmektedir. Bu sayede eğitim alanında, okul kültürüne maruz kalmamış olanlardan daha başarılı olabilmektedir (Ballantine ve Spade, 2007: 15). Onlar, alt kökenden gelen öğrencilerin eğitim alanında çok fazla çaba göstermek kaydıyla elde edebildiği kültürel değerleri, tutum ve davranışları aile içerisinde hali hazırda kazanabilmektedir (Sullivan, 2002: 145). Dolayısıyla *“seçkinlerin kültürüne nüfuz etmek bazıları için uğruna yüksek bedel ödenmiş bir fetihken, diğerleri için ise hem kolaylığı hem de kolaylığın cazibesini içeren bir miras”* halini almaktadır (Bourdieu ve Passeron, 2014: 46-47). Böylece okul, eskiden mevcut olan düzeni yani birbirine eşit olmayan kültürel sermayeyle donanmış öğrenciler arasındaki farkı korumaktadır. Bir dizi ayıklama işlemi aracılığıyla miras yoluyla kültürel sermayeye sahip olanları, bu sermayeden yoksun olanlardan ayırmakta ve mevcut toplumsal farklılıkları devam ettirmektedir (Bourdieu, 2015a: 36-37).

YÖNTEM

Farklı toplumsal konumdan gelen öğrencilere eğitim alanında fırsat eşitliği verildiği ve yarışın adil olduğuyla ilgili yaygın kanıya rağmen, yapılan çalışmalar farklı toplumsal konumdan ailelerin çocuğuna sağladığı olanakların, eğitimine verdiği desteğin ve çocuğun ulaştığı okul niteliğinin farklılaştığını göstermektedir. Böylece alt toplumsal kökenden öğrenciler, üst toplumsal konumlara erişim mücadelesinde dezavantajlı hale gelmektedir. Türkiye’de de benzer bir durumdan söz edilebilmektedir. Her ne kadar zorunlu eğitim süresi uzatılarak ve hemen her şehre üniversite kurularak alt toplumsal kökenden öğrencilerin eğitime erişimi sağlansa da bu öğrenciler, ulaşılan eğitimin niteliği sorunundan kurtulamamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal köken eğitim ilişkisinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin ekonomik- kültürel sermayesi ve eğitim geçmişi farklılarından hareketle toplumsal kökenin öğrencilerin ulaştığı okul/imkânlar ve akademik başarısı üzerindeki etkisini ele almaktadır. Böylece eğitimin toplumsal kökenden kaynaklanan eşitsizlikleri pekiştirmedeki rolünün tartışılması amaçlanmaktadır.

Araştırma, nicel araştırma yöntemi ile tasarlanmıştır. Verilerin toplanmasında anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, kuruluş yılı, akademik performansı ve bulunduğu şehir açısından farklılaşan Hacettepe ve Karabük Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. URAP 2018 Akademik Performans Sıralamasında birinci sırada olması, kuruluş yılı itibariyle köklü bir üniversite olması ve büyük bir şehirde bulunması itibariyle Hacettepe Üniversitesi; aynı sıralamada 82. sırada yer alması, 2007 yılında kurulmuş olması, küçük bir şehirde bulunması itibariyle Karabük Üniversitesi araştırmanın evreni olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte söz konusu üniversitelerin ÖSYM taban puanları arasındaki farklılık araştırmaya dâhil edilmelerinde etkili olmuştur. Evrene dâhil edilecek bölümler tercih edilirken, iş edindirme imkânları ve talep edilme durumları dikkate alınmıştır. *“Sosyoloji”* ve *“Matematik”* iş imkânı ve tercih edilirliliği daha az bölümler olarak; *“İşletme”* üniversitelerdeki ve açık öğretimdeki artan kontenjanlar neticesinde zamanla popülerliği azalan bir bölüm olarak; *“Bilgisayar Mühendisliği”* ve *“Tıp”* iş imkânları, tercih edilirliliği ve popüleritesi yüksek bölümler olarak araştırmaya dâhil edilmiştir. Örneklem büyüklüğü, %95 güven düzeyi ve ± 5 göz yumulabilir yanlılığı payı esas alınarak Karabük Üniversitesi için 325 öğrenci, Hacettepe Üniversitesi için 345 öğrenci olarak belirlenmiştir. Araştırma sürecinde ortaya çıkacak olumsuzlukların giderilmesi ve güvenilirlik düzeyinin yükseltilmesi için bu sayı $400+400=800$ ’e yükseltilmiştir. Bölümlerin örneklem

sayısının belirlenmesinde, her bir bölümün eşit temsilini sağlamak amacıyla orantısız tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Her bir bölüm için örneklem sayısı 160 olarak belirlenmiştir.

Araştırma verileri, öğrencilerin toplumsal köken özelliklerini (ekonomik, kültürel ve sosyal sermayesi), eğitim geçmişini, öğrencilik profilini, geleceğe yönelik yaklaşımını, iletişim becerisini ölçmeye yönelik hazırlanan toplam 85 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış anket formunun örneklem gruba uygulanması ile elde edilmiştir. Anket formu üniversitelerden etik kurul izinleri alındıktan sonra, 2018-2019 bahar eğitim öğretim yılında Karabük Üniversitesi öğrencilerine; 2019-2020 güz eğitim öğretim yılında Hacettepe Üniversitesi öğrencilerine uygulanmıştır. Araştırma sürecinde uygulanan “Anket Formu” üzerinde araştırmacıyı ve araştırmayı tanıtıcı bir yazıya yer verilmiştir. Burada anket formundan elde edilen verilerin sadece bilimsel amaçlarla kullanılacağı bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca anketin uygulanması öncesinde sözel olarak da araştırmacının kimliği, araştırmanın konusu ve amacı hakkında katılımcılar bilgilendirilmiştir. Elde edilen veriler, bilgisayar ortamında sosyal bilim araştırmalarına uygun olarak hazırlanan SPSS 22 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Demografik Özellikler

Araştırmaya katılan öğrencilerin %58,8'i kadın, %41,3'ü erkektir. Karabük Üniversitesi öğrencilerinin %54'ü, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin %77'si 21 yaş ve altı grubundandır. 24 ve üzeri yaş grubunda olma oranı, Karabük Üniversitesi öğrencilerinde (%16) Hacettepe Üniversitesi öğrencilerine (%7) göre daha yüksektir. Buna göre, Hacettepe Üniversitesinde öğrenim gören öğrenciler, Karabük Üniversitesi öğrencilerine göre daha küçük yaş grubundaki gençlerden oluşmaktadır. Ayrıca öğrenim süreci boyunca yıl kaybı olmayan bir öğrencinin 22-23 yaşlarında üniversiteden mezun olması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda; Karabük Üniversitesi öğrencilerinin yaklaşık %16'sının üniversiteye erişimde önemli bir yıl kaybı ve gecikme yaşadığı söylenebilir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümdeki yılı ile yaşını karşılaştırdığımızda her bir yıl için üniversite öğrencilerinin yaşlarının farklılaştığı ve Karabük Üniversitesi öğrencilerinin yaşının Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin yaşından daha büyük olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak, Karabük Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin eğitim hayatının herhangi bir aşamasında eğitim alanının dışında kalma riskinin Hacettepe Üniversitesi öğrencilerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu durum, yaş grubuna göre gecikme yaşama, sınıf tekrarı yapma veya uzatma şeklindeki eğitim sistemi eşitsizliklerinin daha örtük biçimlerine (Bourdieu ve Passeron, 2014: 16) maruz kalma ihtimalinin Karabük Üniversitesi öğrencilerinde daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Karabük Üniversitesi öğrencilerinin yaklaşık olarak %44'ü, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin %60'ı “0 ya da 1” kardeşe sahiptir. Kardeş sayısı arttıkça Karabük Üniversitesi öğrencilerinin Hacettepe Üniversitesi öğrencilerine göre yüzdelik oranı artmaktadır. Bununla birlikte, Karabük Üniversitesi öğrencilerinin yaklaşık %16'sı “4 ve üzeri” kardeşe sahip iken; bu oran Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinde %3'te kalmaktadır. Buna göre, Karabük Üniversitesi öğrencilerinin kardeş sayılarının Hacettepe Üniversitesi öğrencilerine göre daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan çalışmalar, benzer sosyo-ekonomik özelliklere sahip olsalar dahi ailedeki kardeş sayısı arttıkça, ebeveynlerin her bir çocuğa ayırdığı sosyal, kültürel ve ekonomik kaynağın azaldığını göstermektedir. Ayrıca çok kardeşli ailelerde ebeveynlerin zamanı, enerjisi ve dikkati de çocukları arasında dağılmaktadır. Bu durum, çok kardeşli çocukların eğitim başarısını ve üst

kademe eğitime ya da daha nitelikli eğitim olanaklarına erişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Azumah vd., 2017: 8; Coleman, 2010: 104; Downey, 1995: 758; Ferrari ve Zuanna, 2010: 608). Bu bağlamda, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin az çocuklu ailelerden, Karabük Üniversitesi öğrencilerinin çok çocuklu ailelerden gelmesi yukarıdaki açıklamaları desteklemektedir. Çok kardeşli öğrencilerin az kardeşli ya da kardeşi olmayan öğrencilere göre, yeni kurulmuş ve gelişmekte olan bir üniversiteye yerleşme ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Ebeveynlerin Ekonomik ve Kültürel Sermayesi

Araştırmaya katılan Karabük Üniversitesi öğrencilerinin babalarının %38,3'ü "işçi", "çiftçi" veya "şoför", %14,5'i "esnaf", %12'si "memur", %9'u "öğretmen" veya "mühendis", "doktor", "avukat" tır. Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin babalarının %22,5'i "memur", %21,6'sı "işçi", "çiftçi" veya "şoför", %16,3'ü "öğretmen" veya "mühendis", "doktor", "avukat", %13'ü "esnaf" tır. Buna göre, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin babalarının saygınlık, prestij ve ekonomik getirisi yüksek mesleklere sahiplik oranının daha fazla olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Karabük Üniversitesi öğrencilerine (%30) göre Hacettepe Üniversitesindeki daha fazla öğrenci (%46) çalışan anneye sahiptir. Annelerinin "memur", "öğretmen" veya "mühendis", "doktor", "avukat" olarak çalışma durumu da Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinde (%23) Karabük Üniversitesi öğrencilerine (%12) göre daha yüksektir.

Karabük Üniversitesi öğrencilerinin ailelerinin %49,8'inin toplam aylık geliri "3.500TL ve altı", %26,7'sinin "3.501-5.500TL", %12'sinin "5.501-7.500TL", %11,5'inin "7.501TL ve üzeri" dir. Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin ailelerinin %28,6'sının toplam aylık geliri "3.500TL ve altı", %24,5'inin "3.501-5.500TL", %21,4' ünün "5.501-7.500TL", %25,5'inin "7.501TL ve üzeri" dir. Ailenin toplam aylık gelir miktarı arttıkça, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin oranının daha yüksek; azaldıkça Karabük Üniversitesi öğrencilerinin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin Karabük Üniversitesi öğrencilerine göre daha yüksek aylık gelire sahip ailelerden geldiği söylenebilir.

Öğrencilerin öğrenim gördüğü bölüme göre baba mesleği [$\chi^2_{(40)}= 125.112$, $p<.05$] ve ailenin toplam aylık geliri [$\chi^2_{(36)}= 112.834$, $p<.05$] anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Öğrencilerin babasının "çalışmama", "çiftçi" ya da "işçi" olma durumu Sosyoloji Bölümü (yaklaşık %44), Matematik Bölümü (%38) ve İşletme Bölümü (%36) öğrencilerinde; Bilgisayar Mühendisliği Bölümü (%29) ve Tıp Fakültesi (%16) öğrencilerine göre daha yüksektir. Buna karşın öğrencilerin babasının "öğretmen" veya "mühendis", "doktor", "avukat" olma durumunun ise Bilgisayar Mühendisliği Bölümü (yaklaşık %15) ve Tıp Fakültesi (%31) öğrencilerinde; Sosyoloji Bölümü (%6), Matematik Bölümü (%3) ve İşletme Bölümü (%9) öğrencilerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Sosyoloji ve Matematik bölümleri öğrencilerinin yaklaşık yarısının ailesinin aylık geliri "3.500TL ve altındayken", Bilgisayar Mühendisliği Bölümü (%31) ve Tıp Fakültesi (%20) öğrencilerinde oranlar düşmektedir. Buna karşın, Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin ailesinin yaklaşık %6'sının, Matematik Bölümü öğrencilerinin %6'sının, İşletme Bölümü öğrencilerinin %14'ünün, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin %16'sının ve Tıp Fakültesi öğrencilerinin %30'unun 8.500TL'nin üzerinde aylık geliri bulunmaktadır.

Araştırmaya katılan Karabük Üniversitesi öğrencilerinin babalarının %30,1'i "ilköğretim", %33,3'ü "ortaöğretim", %9,5'i "ön lisans", %19,3'ü "lisans" ve %4,5'i "yüksek lisans"; Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin babalarının %14'ü "ilköğretim", %26,5'i "ortaöğretim", %12,5'i "ön lisans", %33,3'ü "lisans" ve %12'si "yüksek lisans" mezunudur. Karabük Üniversitesi öğrencilerinin annelerinin %53,4'ü "ilköğretim ve altı", %27,8'i "ortaöğretim", %4,8'i "ön lisans", %11'i "lisans", %2,5'i "yüksek lisans"; Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin %28,5'i "ilköğretim ve altı", %28,5'i "ortaöğretim", %10'u "ön lisans", %29,3'ü "lisans", %3,8'i "yüksek lisans"

mezunudur. Buna göre, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin ebeveynlerinin eğitim düzeylerinin, Karabük Üniversitesi öğrencilerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Öğrenim görülen bölüme göre babanın [$\chi^2_{(24)}= 113.898, p<.05$] ve annenin eğitim durumu [$\chi^2_{(24)}= 92.279, p<.05$] anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin babalarının yaklaşık %37'si, Matematik Bölümü öğrencilerinin %29'u, İşletme Bölümü öğrencilerinin %28'i "ilköğretim ve altı" eğitim düzeyine sahipken; Bilgisayar Mühendisliği Bölümünde oran %20 ve Tıp Fakültesinde %9'dur. Bununla birlikte, Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin babalarının yaklaşık %19'u, Matematik Bölümü öğrencilerinin %20'si, İşletme Bölümü öğrencilerinin %31'i, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin %40'ı ve Tıp Fakültesi öğrencilerinin %63'ü "lisans ve üstü" mezunudur. Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyinin bölümlere göre dağılımı babalarinki ile benzerlik göstermektedir. "İlköğretim ve altı" eğitim düzeyine sahiplik Sosyoloji (yaklaşık %59) ve Matematik (%48) bölümleri öğrencilerinin annelerinde, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü (%35) ve Tıp Fakültesi (%24) öğrencilerinininkine göre daha yüksektir. Buna karşın, "lisans ve üstü" mezunu olma durumu ise Bilgisayar Mühendisliği Bölümü (%26) ve Tıp Fakültesi (%43) öğrencilerinin annelerinde, Sosyoloji (%10) ve Matematik (%15) bölümleri öğrencilerinininkine göre daha fazladır.

Üniversitelerin farklı bölümlerindeki öğrencilerin baba mesleği, eğitim düzeyi ve ailesinin aylık geliri karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde; babası üst düzey eğitime, daha saygın mesleğe sahip olan ve üst gelir grubundan gelen Karabük Üniversitesi öğrencileri, daha çok Tıp Fakültesi ve Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencisidir. Buna karşın, babası ilk ya da ortaöğretim mezunu olan, çiftçi, işçi ya da şoför olarak çalışan ve alt gelir grubundan Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin ise daha çok Sosyoloji ve Matematik bölümlerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Karabük Üniversitesinde babası öğretmen, öğretim üyesi ya da mühendis, doktor, avukat olan öğrencilerin yaklaşık %77'si; ailesinin aylık geliri 7.501TL ve üstü olan öğrencilerin yaklaşık %64'ü ve babasının eğitim düzeyi lisans ve üstü olan öğrencilerin yaklaşık %66'sı Tıp Fakültesi ya da Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencisidir. Buna karşın, Hacettepe Üniversitesinde babası çiftçi, işçi veya şoför olan öğrencilerin %59'u; ailesinin aylık geliri 3.500TL ve altı olan öğrencilerin yaklaşık %58'i; babasının eğitim düzeyi ortaöğretim ve altı olan öğrencilerin yaklaşık %57'si Sosyoloji ya da Matematik bölümlerinde öğrenim görmektedir.

Dolayısıyla ebeveynlerinin mesleği, eğitimi düzeyi ve gelir durumu itibarıyla toplumsal köken, öğrencilerin yerleştiği üniversite ve bölüm üzerinde etkili olmaktadır. Yüksek ekonomik ve kültürel sermayeye sahip öğrenciler, daha çok Hacettepe Üniversitesinde; düşük sermayeye sahip öğrenciler daha çok Karabük Üniversitesinde öğrenim görmektedir. Ayrıca, üst toplumsal kökenden öğrencilerin onları saygınlık ve gelir getirisi yüksek mesleklere ulaştırabilecek bölümlere yerleşme şansı daha yüksektir. Buna karşın, alt toplumsal kökenden öğrenciler daha çok, iş edindirme olanakları açısından daha dezavantajlı sayılabilecek Sosyoloji ve Matematik bölümlerine yerleşmektedir.

Bununla birlikte daha düşük oranda olsa da alt ekonomik ve kültürel sermayeye sahip öğrencilerin Hacettepe Üniversitesine; üst sermayeye sahip öğrencilerin ise Karabük Üniversitesine yerleşmesi mümkündür. Ancak bu öğrenciler, yerleştikleri bölüm itibarıyla birbirlerinden farklılaşmaktadır. Öyle ki Hacettepe Üniversitesindeki alt toplumsal kökenden öğrenciler, daha çok "Sosyoloji" ve "Matematik"; Karabük Üniversitesindeki üst toplumsal kökenden öğrenciler ise özellikle "Tıp" ve "Bilgisayar Mühendisliği" bölümlerinde öğrenim görmektedir. Buna göre, alt toplumsal kökenden öğrencilerin kuruluşu ve akademik donanımı itibarıyla daha köklü bir üniversiteye yerleşebilse dahi, ulaşabildiği bölüm itibarıyla dezavantajlarının devam ettiği; buna karşın üst toplumsal kökenden öğrencilerin yeni kurulmuş bir üniversitede öğrenim görse dahi bölüm tercihinin mevcut konumunu koruyacak nitelikte olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin tüketim ve beğenileri ile eğitimle ilgili bilgi ve donanımları da kültürel sermaye hakkında bilgi vermektedir. Karabük Üniversitesi öğrencilerinin ebeveynlerinin yaklaşık olarak %35'i kitap okuma alışkanlığına sahiptir, %43'ü gazeteleri düzenli olarak takip etmektedir, %67'si televizyondaki dizileri ve eğlence programlarını izleyerek vakit geçirmektedir. Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin ebeveynleri, kitap okuma (%40), gazeteleri takip etme (%47) ya da televizyon programlarını izleyerek vakit geçirme (%67) açısından benzer alışkanlıklara sahiptir. Bu bağlamda, her iki üniversite öğrencilerinin ebeveynlerinin de beğeni ve tüketimlerini yüksek kültürle ilişkilendirmek mümkün değildir. Ebeveynlerin kitap ya da gazete okumaktan ziyade televizyon izleyerek vakit geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, ebeveynlerin büyük çoğunluğunun (%76) çocuğuyla gerçekleştirdiği ev dışı faaliyetin yemeğe gitme, tanıdık ziyaret etme, çarşı pazar gezme şeklinde olduğu; sinemaya, tiyatroya, konsere ve resim sergisine gitme gibi kültürel aktiviteleri gerçekleştirenlerin oranının (%9) çok düşük kaldığı görülmektedir. Her iki üniversite öğrencilerinin ebeveynleri, eğitimi ve kariyeriyle ilgili çocuğunu yönlendirebilecek donanıma sahipliği ve çocuğuna kitap önerisinde bulunma durumu açısından da benzerlik göstermektedir.

Öğrenim görülen bölüme göre ebeveynlerin kitap okuma alışkanlığı [$\chi^2_{(16)}= 38.163$, $p<.05$] ve gazeteleri düzenli olarak takip etme durumu [$\chi^2_{(16)}= 33.961$, $p<.05$] anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin yaklaşık %27'sinin, Matematik Bölümü öğrencilerinin %41'inin, İşletme Bölümü öğrencilerinin %35'inin, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin %43'ünün, Tıp Fakültesi öğrencilerinin %43'ünün ebeveynlerinin kitap okuma alışkanlığı bulunmaktadır. Bununla birlikte, Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin yaklaşık %33'ünün, Matematik Bölümü öğrencilerinin %53'ünün, İşletme Bölümü öğrencilerinin %44'ünün, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin %48'inin, Tıp Fakültesi öğrencilerinin %48'inin ebeveyni, gazeteleri düzenli olarak takip etmektedir. Bölüme göre ebeveynlerin eğitimi ve kariyeriyle ilgili çocuğunu yönlendirebilme donanımının [$\chi^2_{(16)}= 76.166$, $p<.05$], kitap önerisinde bulunma durumunun [$\chi^2_{(16)}= 43.202$, $p<.05$] da anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin yaklaşık %36'sının, Matematik Bölümü öğrencilerinin %51'inin, İşletme Bölümü öğrencilerinin %52'sinin, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin %44'ünün, Tıp Fakültesi öğrencilerinin %75'inin ebeveyni, çocuklarının eğitimini ve kariyerini yönlendirebilecek bilgi ve donanıma sahiptir. Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin yaklaşık %26'sının, Matematik Bölümü öğrencilerinin %45'inin, İşletme Bölümü öğrencilerinin %36'sının, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin %41'inin, Tıp Fakültesi öğrencilerinin %46'sının ebeveyni, çocuğuna kitap önerisinde bulunmaktadır.

Buna göre, Hacettepe Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi öğrencilerinin ebeveynleri eğitim düzeyi itibariyle birbirlerinden farklılaşsa da gerek beğeni ve tüketimleri gerekse eğitim süreciyle ilgili bilgi düzeyleri açısından birbirleriyle benzerlik göstermekte ve bunlar ebeveynler arasında bir ayırım unsuru haline gelmemektedir. Öğrencilerin öğrenim gördüğü bölüm açısından değerlendirildiğinde; gerek ebeveynlerin eğitim düzeyi gerekse kültürel tüketim ve beğenileri ile eğitim hakkındaki donanımları açısından kültürel sermaye düzeyinin Tıp Fakültesi öğrencilerinde en yüksek, Sosyoloji Bölümü öğrencilerinde en düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin Eğitim Geçmişleri

Araştırmaya katılan Karabük Üniversitesi öğrencilerinin yaklaşık %41'i, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin %69'u anaokuluna gitmiştir. Okul öncesi eğitimin, çocuğu ilkökula hazırlama, elverişsiz çevre ve aileden gelenlerin dezavantajlarını ortadan kaldırma, çocuğun sosyal gelişimini destekleme şeklindeki katkıları (Gürkan, 1982: 217; Tunçeli ve Akman, 2014: 334) göz önünde bulundurulduğunda Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin Karabük Üniversitesi

öğrencilerine göre daha avantajlı oldukları söylenebilir. Bölüme göre anaokuluna gitme durumu anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır [$\chi^2_{(4)}= 34.309$, $p<.05$]. Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin yaklaşık olarak %43'ü, Matematik Bölümü öğrencilerinin %51'i anaokuluna gidebilmişken, bu oran Tıp Fakültesi öğrencilerinde %75'e çıkmaktadır.

Karabük Üniversitesi öğrencilerinin %58,9'u, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin %68,1'i şehir merkezinde bulunan bir okulda ilköğretimini tamamlamıştır. Buna göre, her iki üniversite öğrencilerinin çoğunluğu, şehir merkezinde bulunan bir okulda öğrenim görmüştür. Ancak Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin Karabük Üniversitesi öğrencilerine göre şehir merkezinde bulunan bir ilköğretim okulunda öğrenim görme şansının daha fazla olduğu söylenebilir. Kasaba ya da köyde bulunan bir okuldan mezun olma durumu söz konusu olduğunda ise, Karabük Üniversitesi öğrencileri (%12) Hacettepe Üniversitesi öğrencilerine (%5) göre daha yüksek orana sahiptir.

Karabük Üniversitesi öğrencilerine göre (%64,1) Hacettepe Üniversitesinde öğrenim gören daha fazla öğrenci (%80,3) liseye hazırlık için dershaneye gitmiştir. Ülkemizde maddi imkânı elverişli olan aileler, sınava hazırlanan çocuklarını dershane ve özel ders gibi takviyelerle desteklemektedir. Bu durum, öğrencilerin sınavlarda başarılı olma şansını artırmaktadır. Bu olanaklara sahip olabilen öğrencilere, bundan mahrum öğrencilere göre daha iyi okullara yerleşmede avantaj sağlamaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin iyi okullara ulaşacak olanaklarla desteklenme durumlarının, Karabük Üniversitesi öğrencilerine göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Öğrenim görülen üniversiteye göre öğrencilerin mezun olduğu lise türü de farklılık göstermektedir. Karabük Üniversitesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu Anadolu Lisesi (%41), Genel Lise (%20), Mesleki ve Teknik Lise (%17) mezunuyken; Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin çoğunluğu Anadolu Lisesi (%55), Fen Lisesi (%19) ve Kolej (%8) mezunu öğrencilerden oluşmaktadır. Hacettepe Üniversitesi öğrencileri arasında Genel Lise, Mesleki ve Teknik Lise veya İmam Hatip Lisesi mezunlarının oranı (%8), Karabük Üniversitesi öğrencilerine (%43) göre oldukça düşük kalmaktadır. Buna karşın Türkiye'nin en seçkin liseleri olarak kabul edilen Fen Lisesinden mezun olma durumunun, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinde (%18,5) Karabük Üniversitesi öğrencilerine (%8,5) göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin mesleği ve eğitim düzeyi öğrencinin bitirdiği ilk ve ortaöğretim okulları üzerinde etkilidir. Babası çiftçi, işçi ya da şoför olarak çalışan öğrencilerin yaklaşık olarak %50'si şehir merkezinde bulunan bir okulda ilköğretimini, %12'si Fen Lisesi veya Kolej gibi seçkin bir okulda ortaöğretimini tamamlarken; babası öğretmen, öğretim üyesi, doktor, mühendis olan öğrencilerde buna yönelik oranlar sırasıyla %75'e ve %41'e çıkmaktadır. Buna karşın ilköğretimi kasabada ya da köyde bulunan bir okulda bitirme söz konusu olduğunda, babası çiftçi, işçi, şoför olan öğrencilerin oranı (%15) babası öğretmen, öğretim üyesi, doktor, mühendis olan öğrencilerin (%3) beş katına kadar çıkmaktadır. Genel Lise ya da Mesleki ve Teknik Lise mezunu olma ise babası çiftçi, işçi ya da şoför olarak çalışan öğrencilerde (%33,8) babası öğretmen, öğretim üyesi, doktor, mühendis olan öğrencilerin (%6,5) beş katından fazladır.

Babasının ve annesinin eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olan öğrencilerin yaklaşık yarısı şehir merkezinde bulunan bir okulda okumuşken; anne ve babası lisans ve üstü mezunu olan öğrencilerde oranlar (sırasıyla %78, %72) yükselmektedir. İlköğretimini köyde bulunan bir okulda bitirme ihtimali, düşük eğitim düzeyinden ebeveynlere sahip öğrencilerde artmaktadır. Bununla birlikte, babasının eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olan öğrencilerin yaklaşık %10'unu, annesinin eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olan öğrencilerin %11'i, Fen Lisesi ya da Kolejde okumuşken; anne ve baba eğitimi lisans ve üstü olan öğrencilerde oranlar (sırasıyla %39, %37) yükselmektedir. Buna karşın, babası lisans ve üstü mezunu olan öğrencilerin %12'si, annesi

lisans ve üstü mezunu olan öğrencilerin %10'u Genel Lise ya da Mesleki ve Teknik Lisede okumuşken; anne ve babası ilköğretim ve altı eğitim düzeyine sahip öğrencilerde oranlar (sırasıyla %37, %35) yükselmektedir.

Farklı lise türlerinin benimsediği okul kültürü farklılık göstermektedir. İmam Hatip Lisesinin okul kültürünü bütüncü dünya görüşü belirlemektedir. Bu okulun öğrencileri, okul içinde ve dışında tam olarak denetim altına alınmaya çalışılmaktadır. Kız ve erkek öğrencilere fitratlarına uygun mesleklere yönelmeleri tavsiye edilmektedir. Devlet Lisesi, yarışmacı bir nitelik sergilememektedir. “Daha fazla öğretme”, “daha iyi öğretme” ya da “daha iyi mezun verme” konularına öncelik verilmemektedir. Öğrencilere düşük statülü bir meslekte çalışsalar dahi işlerini küçümsemekten yapmaları gerektiği tavsiye edilmektedir (Güneş Ayata ve Sancar, 2017: 106-117). Devlet liselerinden farklı olarak Özel Lisede okul kültürü, “yarışma” ve “başarı” gibi değerler çevresinde belirlenmektedir. Müfredat içi ve dışı etkinlikler son derece yarışmacı tarzda gerçekleşmekte, öğrenciler en yukarısını hedeflemeye güdülenmekte, yıldız olacakları meslekleri seçmeye özendirilmektedir (Güneş Ayata ve Sancar, 2017: 112). Fen Lisesinde de okul, başarıya büyük önem vermekte, okul normunu başarıyı artırmaya yönelik olarak oluşturmakta ve öğrencilerini başarılı olmaya motive etmektedir. Bu da öğrencilerinde karşılık bulmaktadır (Gezer, 2005).

Okul kültürü ve değerlerinin öğrencinin akademik başarısı üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda; öğrencilerin ulaşabildikleri lise türünün akademik kariyerinde, ulaştığı üniversitede ve meslek tercihinde belirleyici olacağı söylenebilir. Benimsenen okul kültürü ve değerleri itibarıyla nitelikli liselerin, akademik kariyeri ve mesleğiyle ilgili öğrencilerini daha teşvik edici olduğu ve öğrencilerini başarı odaklı yetiştirdiği görülmektedir. Bu ise, bu okullardan mezun öğrencilerin diğer lise öğrencilerine göre daha avantajlı olmasına imkân tanımaktadır. Bu bağlamda, Hacettepe Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi öğrencilerinin geldikleri liseler, bu durumu destekler bir nitelik sergilemektedir. Bununla birlikte, ebeveynlerin mesleğinin ve eğitim düzeyinin öğrencilerin gittiği lise türü üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Buna göre, öğrencilerin toplumsal köken eşitsizliklerinin öncelikle nitelikli okullara erişimde eşitsizliğe, ardından akademik başarıda eşitsizliğe dönüştüğü söylenebilir.

Mezun olunan liseye göre öğrenim görülen bölüm anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır [$\chi^2(28)=328.562, p<.05$]. Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin yaklaşık %50'si Anadolu Lisesi, %28'i Mesleki ve Teknik Lise veya Genel Lise; Matematik Bölümü öğrencilerinin %58'i Anadolu Lisesi, %28'i Mesleki ve Teknik Lise veya Genel Lise; İşletme Bölümü öğrencilerinin %46'sı Anadolu Lisesi, %33'ü Mesleki ve Teknik Lise veya Genel Lise mezunudur. Buna karşın, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin %54'ü Anadolu Lisesi, %14'ü Fen Lisesi, %11'i Genel Lise; Tıp Fakültesi öğrencilerinin %32'si Fen Lisesi, %49'u Anadolu Lisesi, %10'u Kolej mezunudur. Fen Lisesi ya da Kolej mezunu olma durumu, Sosyoloji, Matematik ve İşletme bölümleri öğrencilerinde çok düşük düzeydedir. Üniversitelerin farklı bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin bitirdiği lise türü karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde; Karabük Üniversitesinde öğrenim gören Fen Lisesi mezunlarının %82'sinin Tıp Fakültesi, %18'inin Bilgisayar Mühendisliği Bölümü; Kolej mezunlarının %33'ünün Tıp Fakültesi, %28'inin Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Karabük Üniversitesine, Hacettepe Üniversitesine göre daha az oranda gelen Fen Lisesi ve Kolej mezunu öğrencilerin daha avantajlı bölümlere gitmek kaydıyla Üniversiteyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Hacettepe Üniversitesinde ise daha az oranda bulunan Genel Lise mezunu öğrencilerin yaklaşık olarak %39'u Sosyoloji Bölümünde, %31'i Matematik Bölümünde; Mesleki ve Teknik Lise mezunu olanların %38'i Sosyoloji Bölümünde, %21'i Matematik Bölümünde; İmam Hatip Lisesi mezunu olanların %80'i Sosyoloji Bölümünde, %20'si Matematik Bölümünde öğrenim görmektedir. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde bu okul mezunlarından hiç öğrenci

bulunmamaktadır. Buna göre, az miktarda Hacettepe Üniversitesi'ne yerleşebilen Genel Lise, Mesleki ve Teknik Lise ya da İmam Hatip Lisesi mezununun iş imkânı açısından daha dezavantajlı bölümlere razı olması koşuluyla bu üniversiteye girmesinin mümkün olduğu söylenebilir.

Karabük Üniversitesi ile Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin üniversitelerini tercih etme nedenleri birbirlerinden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Öyle ki, Karabük Üniversitesi öğrencilerinin yaklaşık yarısı, aldığı puan nedeniyle üniversitesini seçtiğini belirtirken; Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin yaklaşık %60'ı üniversitesinin kaliteli olması ve iş piyasasında tercih ediliyor olması nedeniyle seçtiğini belirtmektedir. Bununla birlikte Karabük Üniversitesi öğrencilerinin yaklaşık %31'i "ailesinin yaşadığı şehre yakın olduğu" veya "kendini bu üniversitede rahat hissedeceğini düşündüğü" için üniversiteyi tercih ettiğini belirtirken; Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinde bu oran %8'de kalmaktadır. Buna göre, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin daha bilinçli bir tercihle karar verdiği; buna karşın Karabük Üniversitesi öğrencilerinin imkânları ölçüsünde bir üniversiteye gitmek zorunda kaldığı söylenebilir. Ayrıca Karabük Üniversitesi öğrencilerinin üniversite tercihinde, aileye yakınlık veya üniversitede kendini rahat hissetme gibi duygusal unsurların Hacettepe Üniversitesi öğrencilerine göre daha etkili olduğunu anlaşılmaktadır.

Karabük Üniversitesi ile Hacettepe Üniversitesi öğrencileri, bölüm tercih nedeni itibarıyla da birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bölümünü "ilgi alanına yakın olduğu" için tercih etme oranı Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinde (%59,1) Karabük Üniversitesi öğrencilerine (%41,5) göre daha yüksekken; "aldığı puanın buraya yerleşmesine imkân verdiği" için tercih etme oranı Karabük Üniversitesi öğrencilerinde (%27,7) Hacettepe Üniversitesi öğrencilerine (%14,6) göre daha yüksektir. Öğrenim görülen bölüm ile bölümünü tercih etme nedeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(16)}= 151.693$, $p<.05$]. Araştırmaya katılan Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin %62,5'inin bölümü tercih nedeni "ilgi alanına yakın olması", %31,9'unun "aldığı puanın bu bölüme yerleşmesine imkân vermesidir". Matematik Bölümü öğrencilerinin %49,1'inin bölümü tercih nedeni "ilgi alanına yakın olması", %22'sinin "aldığı puanın bu bölüme yerleşmesine imkân vermesidir". İşletme Bölümü öğrencilerinin %38,3'ünün bölümü tercih nedeni "aldığı puanın bu bölüme yerleşmesine imkân vermesi", %35,7'sinin "ilgi alanına yakın olmasıdır". Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin %52,9'unun bölümü tercih nedeni "ilgi alanına yakın olması", %34,4'ünün "iş olanağının fazla olmasıdır". Tıp Fakültesi öğrencilerinin %50,9'unun bölümü tercih nedeni "ilgi alanına yakın olması", %41,5'inin "iş olanağının fazla olmasıdır". Buna göre, ilgi alanına yakın olması hemen her bölüm öğrencisi için bölüm tercih nedeni olabilirken; Sosyoloji, Matematik ve İşletme bölümleri öğrencilerinin bölüm tercihinde etkili olan öğrencinin aldığı puan kriterinin, Tıp ve Bilgisayar Mühendisliği bölümleri öğrencilerinde iş olanağının fazlalığıyla yer değiştirdiği görülmektedir.

Öğrenim görmeyi istediği bir bölüme yerleşebilme durumu, Karabük Üniversitesi öğrencilerine (%55) göre Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinde (%75,2) daha yüksektir. Bölüme göre karşılaştırma yapıldığında; iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2(4)= 95.971$, $p<.05$]. Bilgisayar Mühendisliği Bölümü (%81) ve Tıp Fakültesi (%88) öğrencilerinin öğrenim görmek istediği bölüme yerleşebilme oranının, Sosyoloji (%49), Matematik (%58) ve İşletme (%48) bölümleri öğrencilerine göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, üniversite olarak Karabük Üniversitesi öğrencilerinin, bölüm olarak Sosyoloji, Matematik ve İşletme bölümleri öğrencilerinin yaklaşık yarısının öğrenim görmeyi istemediği bir bölüme mahkûm olduğu anlaşılmaktadır. Babanın mesleği ve ailenin aylık geliri, öğrencilerin öğrenim görmeyi istediği bölüme yerleşebilme durumunu etkilemektedir. Babası çalışmayan veya çiftçi, işçi, şoför olanların yaklaşık %60'ı istediği bölüme yerleşebilirken; bu oran babası; öğretmen, öğretim üyesi ya da doktor, mühendis, avukat olanlarda %81'e çıkmaktadır. Ayrıca ailesinin aylık geliri 2.500TL

ve altında olan öğrencilerin yaklaşık %49'u, 2.501-4.500TL olanların %60'ı istediği bölümde öğrenim görüyorken; 8.501TL ve üzeri olanların %80'ni görmektedir. Anne ve babanın eğitim düzeyi de istenilen bölüme yerleşebilme üzerinde belirleyicidir. Anne ve babasının eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olan öğrencilerin yarısından biraz daha fazlası istediği bölüme yerleşmişken; anne ve baba eğitimi lisans ve üstü olan öğrencilerde oranlar (sırasıyla %77, %75) yükselmektedir.

Buna göre, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin bölüm tercihinde ve hedeflediği bölüme erişme hususunda, ne yapması gerektiğine yönelik bilgi düzeyinin Karabük Üniversitesi öğrencilerinden daha fazla olduğu ve buna göre hareket ettiği söylenebilir. Ayrıca Bilgisayar Mühendisliği ve Tıp öğrencileri, hedef belirleme ve buna ulaşma hususunda daha fazla malumata ve kararlılığa sahiptir. Hacettepe Üniversitesi ve iki bölüm öğrencilerinin daha üst toplumsal kökenden gelen öğrencilerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda; ebeveynlerin mevcut toplumsal konumlarını eğitim aracılığıyla çocuklarına aktardığı anlaşılmaktadır. İsteddiği bölüme yerleşememe nedeni olarak "maddi sıkıntılar nedeniyle özel ders ve dersane gibi takviyeler alamama" ve "yaşadığı coğrafi bölge nedeniyle yeterli imkâna sahip olamama" yı belirten öğrenci oranının Karabük Üniversitesi öğrencilerinde Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin on bir katına kadar çıkması da bu durumu desteklemektedir.

SONUÇ

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin ekonomik-kültürel sermayesi ve eğitim geçmişi farklılıklarından hareketle toplumsal kökenin öğrencilerin ulaştığı okul/imkânlar ve akademik başarıları üzerindeki etkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Eğitimin toplumsal kökenden kaynaklanan eşitsizlikleri pekiştirme rolü tartışılmaktadır. Bu bağlamda, teorik çerçeve göz önünde bulundurularak Karabük Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi öğrencileriyle gerçekleştirilen karşılaştırmalı alan çalışmasından aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık olarak beşte üçü kadın, beşte ikisi erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin üçte ikisi 18-21 yaş grubu aralığındadır. Hacettepe Üniversitesi öğrencileri, Karabük Üniversitesi öğrencilerine göre daha küçük yaş grubundaki gençlerden oluşmaktadır. Öğrencinin öğrenim gördüğü sınıf ile yaşı karşılaştırıldığında, hemen her sınıf için aynı sonuç çıkmaktadır. Bu durum, öğretim sürecinin herhangi bir aşamasında yaş grubuna göre gecikme yaşama, sınıf tekrarı yapma veya uzatma şeklindeki eğitim sistemi eşitsizliklerinin daha örtük biçimlerine Karabük Üniversitesi öğrencilerinin maruz kalma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Hacettepe ve Karabük Üniversitesi öğrencilerinin sahip olduğu kardeş sayısı farklılaşmaktadır. Karabük Üniversitesi öğrencilerinde kardeş sayısı artmaktadır. Hacettepe Üniversitesi'ne yerleşebilmenin daha yüksek bir akademik başarıyı ifade ettiği göz önünde bulundurulduğunda elde edilen sonuç, Blake'in çok kardeşli ailelerdeki çocukların akademik başarı ve nitelikli eğitim kurumlarına erişebilme şansının daha az olduğu şeklindeki tespiti ile benzerlik göstermektedir (1989: 11-13).

Hacettepe ve Karabük Üniversitesi öğrencileri, ebeveynlerinin eğitim düzeyi, mesleği ve aylık gelir miktarı itibarıyla birbirlerinden farklılaşmaktadır. Hacettepe Üniversitesi öğrencileri, daha üst meslek, eğitim ve gelir grubundan ailelerden gelmektedir. Öyle ki, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin ebeveynleri, eğitimle elde edilen ve mesleki hiyerarşinin üstünde yer alan işlerde daha fazla çalışmaktadır. Bu üniversite öğrencilerinin babalarının yaklaşık yarısı, annelerinin üçte biri lisans ya da yüksek lisans mezunuyken; Karabük Üniversitesi öğrencilerinin babalarının dörtte biri bu eğitim düzeyindedir. Annelerinde oran, daha da düşmektedir. Ailesinin aylık gelir düzeyi Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinde daha yüksektir. 6.501TL ve üzeri aylık gelire sahip olma durumu, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin ailelerinde Karabük Üniversitesi öğrencilerinin iki katına kadar çıkmaktadır.

Tıp Fakültesi öğrencilerinin ebeveynleri, gerek eğitim düzeyi ve mesleği gerekse beğeni ve tüketimleri itibarıyla daha üst toplumsal statüye sahiptir. Bu bölüm öğrencilerinin ebeveynleri, eğitim süreciyle ilgili bilgi ve donanımı daha fazladır. Bu açıdan, Tıp Fakültesi öğrencilerini Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencileri takip etmektedir. Buna karşın Matematik Bölümü ve özellikle Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin ebeveynleri, daha düşük ekonomik ve kültürel sermaye sahiptir. Tıp Fakültesi öğrencilerinin babalarının yaklaşık üçte ikisi, annelerinin beşte ikisi lisans veya yüksek lisans mezunuyken; Matematik ve Sosyoloji bölümleri öğrencilerinin beşte biri, annelerinin onda biri bu eğitim düzeyindedir. Ayrıca Tıp Fakültesi öğrencilerinin babalarının yarısından fazlası, Sosyoloji ve Matematik bölümleri öğrencilerinin babalarının beşte biri eğitimle elde edilen ve mesleki hiyerarşinin üstünde yer alan işlerde çalışmaktadır.

Dolayısıyla Hacettepe Üniversitesi ve Tıp öğrencileri, ekonomik ve kültürel sermayeleri itibarıyla daha üst toplumsal kökenden gelmektedir. Karabük Üniversitesi ve Sosyoloji ile Matematik bölümleri öğrencileri ise daha çok alt toplumsal köken özellikleri taşımaktadır. Bununla birlikte daha az olmakla birlikte Hacettepe Üniversitesinde alt toplumsal kökenden ve Karabük Üniversitesinde üst toplumsal kökenden gelen öğrenciler bulunmaktadır. Ancak bu öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm açısından tercihleri, üst toplumsal kökenden öğrenciler için mevcut konumunu korumaya imkân veren Tıp ve Bilgisayar Mühendisliği bölümleri; alt toplumsal kökenden öğrenciler için iş edindirme imkânı daha sınırlı olan Sosyoloji ve Matematik bölümleri olmaktadır. Elde edilen sonuç, Bourdieu' nün toplumsal köken itibarıyla yoksun kesimlerden gelenlerin elenmeden kurtulsalar dahi üniversiteye girebilmenin bedelini zorunlu Edebiyat Fakültesi ya da Fen Fakültesi tercihiyle ödediği şeklindeki tespiti ile benzerlik göstermektedir (Bourdieu ve Passeron, 2014: 19-20).

Hacettepe Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin anaokuluna gitme, şehir merkezinde bulunan bir okulda ilköğretimi bitirme, Fen Lisesi ya da Kolej gibi daha seçkin liselerden mezun olma şansı daha yüksektir. Buna karşın, Karabük Üniversitesi öğrencilerinde ilköğretimi köy ya da kasabada bulunan bir okulda bitirme durumu artmakta, öğrencilerin büyük çoğunluğu, Genel Lise, Mesleki ve Teknik Lise ya da İmam Hatip Lisesi mezunlarından oluşmaktadır. Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu, liseye hazırlık için dershane ile desteklenmektedir. Karabük Üniversitesi öğrencilerinden daha az öğrenci bu imkâna ulaşabilmektedir. Bununla birlikte, Karabük Üniversitesi öğrencilerinin yaklaşık yarısı, aldığı puan nedeniyle üniversitesini seçmekte; Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu için üniversite tercihi eğitimin kaliteli olması ve iş piyasasında tercih ediliyor olması etkili olmaktadır. Karabük Üniversitesine göre Hacettepe Üniversitesinde öğrenim gören daha fazla öğrenci öğrenim görmeyi istediği bölüme yerleşmektedir.

Sosyoloji ve Matematik bölümleri öğrencilerine göre Tıp Fakültesinde öğrenim gören daha fazla öğrenci, anaokuluna gitmektedir. Diğer bölüm öğrencilerine göre, bu öğrencilerin Fen Lisesi veya Kolej gibi seçkin liselerden mezun olma şansı daha fazladır. Tıp Fakültesi öğrencilerinin yarısı Anadolu Lisesi diğer yarısı Fen Lisesi ve Kolej, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin yarısından biraz fazlası Anadolu Lisesi, beşte biri Fen Lisesi veya Kolej mezunuyken; Sosyoloji, Matematik ve İşletme bölümleri öğrencilerinde bu okul mezunlarının oranı oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Bu bölüm öğrencilerini daha çok Genel Lise, Mesleki ve Teknik Lise ya da İmam Hatip Lisesi mezunları oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Tıp ve Bilgisayar Mühendisliği bölümleri öğrencilerinin büyük çoğunluğu öğrenim görmek istediği bölüme yerleşebilmişken; Sosyoloji, Matematik ve İşletme bölümleri öğrencilerinde oranlar düşmektedir.

Ebeveynlerinin eğitim düzeyi, mesleği ve aylık gelir miktarı itibarıyla üst ekonomik ve kültürel sermayeye sahip öğrencilerin büyük çoğunluğu, şehir merkezinde bulunan bir okulda ilköğretimi bitirmektedir. Bu öğrenciler, Fen Lisesi veya Kolej gibi seçkin okullara alt toplumsal kökenden öğrencilere göre daha fazla ulaşabilmektedir. Böylece bu öğrenciler, öğrenim görmek

istedikleri bölümlere yerleşebilmekte ve iş piyasasında kabul gören üniversite ve bölümlere yerleşebilmede yüksek şansa ulaşmaktadır. Buna karşın üst toplumsal kökenden öğrencilere göre alt toplumsal kökenden daha fazla öğrenci, köy ya da kasabada bulunan bir okulda ilköğretimi tamamlamakta ve bu öğrencilerin Fen Lisesi ya da kolejde öğrenim görebilme imkânı düşük düzeyde kalmaktadır. Bu öğrencilerin mezun oldukları lise türleri daha çok Genel Lise ya da Mesleki ve Teknik Lise olmaktadır. Buna bağlı olarak öğrencilerin istedikleri bölüme yerleşebilme şansı düşerken, iş piyasasında talep edilirliliği daha düşük düzeyde kalan üniversite ve bölümlere mahkûm olmaktadır.

Sonuç itibariyle, toplumsal köken ulaşılan okullar üzerinde belirleyici olmaktadır. Üst toplumsal kökenden öğrenciler daha nitelikli okullara ulaşmakta ve dersane, özel ders gibi takviyelerle desteklenmektedir. Bu durum, onların daha nitelikli üniversiteye, iş piyasasında geçerliliği olan bölümlere, öğrenim görmek istediği bölüme yerleşmesine imkân tanımaktadır. Dolayısıyla onların akademik anlamda başarılı olma ve mesleki kariyerini geliştirme şansını artırmaktadır. Böylece toplumsal köken eşitsizlikleri öncelikle ulaşılan okul niteliğinde eşitsizliğe, ardından akademik başarıda eşitsizliğe, üniversite ve bölümlerin iş piyasasındaki talep edilebilirliği göz önünde bulundurulduğunda nihayetinde mesleki/toplumsal konumda eşitsizliğe dönüşmektedir. Bu haliyle eğitim, toplumsal köken eşitsizliklerini pekiştirmektedir.

KAYNAKÇA

Açıkalın, N. (2008). Yoksulluk ve Genç Kuşakların Toplumsal Hareketlilik Şansları: İstanbul ve Gaziantep Örnekleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(3): 34-54.

Althusser, L. (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. (çev. Tümertekin, A.), İstanbul: İthaki Yayınları.

Azumah, Frances Dufie; Emmanuel, Kwakye Adjei; John Onzaberigu Nachinaab. (2017). The Effects of Family Size on The Investment of Child Education, Case Study at Atonsu-Buokro, Kumasi, *Researchjournal's Journal of Sociology*, 5(4): 1-16, ISSN 2347-8241.

Babahan, A. (2018). Eğitim, Toplumsal Tabakalaşma, Toplumsal Sınıflar ve Toplumsal Hareketlilik, (Editör) Arslan, D. A.: *Eğitimin Sosyolojik Temelleri içinde*. (ss. 70-102), İstanbul: Paradigma Akademi.

Ballantine, J. and Spade, J. Z. (2007). Getting Started: Understanding Education Through Sociological Theory, (Eds.) Dworkin, A. G; Saha L. J.: *in The New International Handbook of Teachers and Teaching*, New York: Springer, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download>. [Erişim Tarihi: 05.05.2018].

Blake, J. (1989). Family Size and Achievement. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Bourdieu, P. (2010). Sermaye Biçimleri. (Çev. Şahin, M. A.), (Editör) Şahin, M. M.; Ünal, A. Z., *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama, Eleştiri kitabı içinde* (ss: 45-75), İstanbul: Değişim Yayınları.

Bourdieu, P. (2015a). Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine. (Çev: Tanrıöver, H. U.), 2. Baskı, İstanbul: Hil Yayınları.

Bourdieu, P. (2015b). Devlet Üzerine-Collège de France Dersleri (1989-1992), (çev. Sümer, A.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdieu, P ve Passeron, J. C. (2014). Varisler: Öğrenciler ve Kültür. (Çev: Ünsaldı, L.; Sümer, A.), Ankara: Heretik Yayınları.

- Bowles, S. (1999). Eşitsiz Eğitim ve Toplumsal İşbölümünün Yeniden Üretimi. (Çev: İnal, K.) *Eğitim ve Yaşam*, Bahar, 14-18.
- Bowles, S. and Gintis, H. (2002). Schooling in Capitalist America Revisited. *American Sociological Association*. 75(1), 1-18, <http://www.jstor.org/stable/3090251> [Erişim Tarihi: 16.09.2018].
- Bukodi, E. and Goldthorpe, J. H. (2012). Decomposing 'social origins': The Effects of Parents' Class, Status and Educational on The Educational Attainment of Their Children. *Bannet Papers Social Research*. http://www.spi.ox.ac.uk/fileadmin/documents/PDF/Bukodi_Decomposing_paper.pdf [Erişim Tarihi: 09.06.2016].
- Candaş, A., Yılmaz, V., Gülseli, S., Çakar ve B. Y. (2010). *Türkiye'de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış*, Yayınlanmamış Rapor, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
- Cibişoğlu, M. A. (2016). *Öğrencilerin Toplumsal Kökenlerinin, Yabancı Dil Öğrenmeye Yönelik Tutumlarına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Coleman, J. (2010). Beşeri Sermayenin Yaratımında Sosyal Sermaye. (Çev. Uzar, F.), (Editör) Şahin, M. M.; Ünal, A. Z., *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri kitabı içinde*. ss. 77-119, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Davis, K. and Moore, W. E. (1944). Some Principles of Stratification, *American Sociological Review*, 10(2), 242-249.
- Downey, B. D. (1995). When Bigger Is Not Better: Family Size, Parental Resources, and Children's Educational Performance, *American Sociological Review*, 60(5), 746-761.
- Ekinci, A. (2010). *Okullarda Sosyal Sermaye*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Eskicumalı, A. ve Önce, B. (2017). İlköğretim Okullarında adrese Dayalı Kayıt Sistemi ve Eğitimde Fırsat Eşitsizliği, (Editör) Edi. Baykal, N.S.; Ural, A.; Alica, Z., *Eleştirel Eğitim Seçkisi içinde*, ss. 289-303, 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Ferrari, G. and Zuanna, G. D. (2010). Siblings and Human Capital: A Comparison Between Italy and France. *Demographic Research*. 23, 587-614. DOI: 10.4054/DemRes.2010.23.21.
- Gezer, B. (2005). *Okul Kültürünün Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkileri (Elazığ İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Goldthorpe, J. (2003). The Myth of Education- Based Meritocracy, *New Economy*, 10 (4), 234-239.
- Gökçe, B. (2007). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, 3. Baskı, Ankara: Savaş Yayinevi.
- Güneş Ayata, A. ve Acar, F. (2017). Disiplin Başarı ve İstikrar: Tür Orta Öğretiminde Toplumsal Cinsiyet ve Sınıfın Yeniden Üretimi, (Editör) Kandiyoti, D.; Sancaktar, A., *Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat içinde*, ss. 101-123, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gürkan, T. (1982). Neden Okul Öncesi Eğitim?. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15(2), 215-219.
- Hurn, C. J. (1993). *The Limits and Possibilities of Schooling: An Introduction to the Sociology of Education*. 3rd ed, Allyn and Bacon: Boston.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*. 3. Baskı. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kahraman, A. B. (2009). *Öğretim Üyelerinin Toplumsal Köken Bağlamında Tüketim Alışkanlıkları ile Yaşam Tarzları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kerbo, H. (2006). *Social Stratification and Inequality: Class Conflict in Historical, Comparative and Global Perspective*. New York: McGraw Hill.

MEB. (2015). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2014-2015. https://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2014_2015.pdf [Erişim Tarihi: 19.10.2020].

MEB. (2020). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2019-2020. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/04144812_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2019_2020.pdf [Erişim Tarihi: 05.10.2020].

Moore, R. (2015). *Eğitim ve Toplum: Eğitim Sosyolojisinde Sorunlar ve Açıklamalar*. çev. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Polat, S. (2009). *Türkiye’de Eğitim Politikalarının Fırsat Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri*. DTP- Uzmanlık Tezleri. Ankara.

Ritzer, G. (2013). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (Çev. Himmet Hülür). Ankara: De Ki Basım Yayım.

Sucu, İ. (2012). Althusser’in Gözünden İdeoloji ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya. *Selçuk İletişim*, 7/ 3, 30-41.

Sullivan, A. (2002). Bourdieu and Education: How Useful is Bourdieu’s Theory for Researchers?. *The Netherlands ’Journal of Social Sciences*, 38(2), 144-166.

Tan, M. (1990). Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevselci Paradigma ve Çatışmacı Paradigma, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23(2), 557-571.

Torun, Y. (2016). Toplumsal Konumların Dağılımında Toplumsal Kökenin Süregiden Etkisi, *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 49(2), 33-54.

Tunçeli, H. İ. ve Akman, B. (2014). “Anaokullarına Devam Eden 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin Okul Olgunluklarına Etkilerinin İncelenmesi”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 333-341. ISSN: 2146-9199.

Wallace, R. A. and Wolf, A. (2004). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi*. (Çev. Elburuz, L. M. and Ayas, R.). İzmir: Punto Yayıncılık.

Yılmaz, T. ve Sarpkaya, R. (2016). *Eğitim Ekonomisi: Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık.